

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

ВОРОБЕЛЬ АЛІСА АНАТОЛІВНА

УДК 821.161.2-3.09:316.346.2-055.2] (043.3)

**ЕРОТИЧНА ПРОЗА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ:
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ**

035.01 українська мова та література

Автореферат
дипломної роботи на здобуття академічного ступеня
магістра філології

Миколаїв – 2020

Робота виконана на кафедрі української філології, теорії та історії літератури Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент

ЛЕБЕДИНЦЕВА Наталія Михайлівна

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

доцент кафедри української філології,

теорії та історії літератури

nlebedintseva@yahoo.com

Рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент

КОЛЕСНИК Ганна Леонідівна

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

доцент кафедри англійської філології

ka_141176@yahoo.com

Захист відбудеться 26 лютого 2020 року о 9⁰⁰ годині в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат підготовано 16 лютого 2020 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

На сучасному етапі розвитку суспільства гендерні дослідження привертають дедалі більшу увагу вчених різних наук, зокрема й літературознавства. Залучення гендерної проблематики до кола наукових інтересів літературознавців зумовлене передовсім тим, що гендерні дослідження здатні відходити від традиційних літературознавчих тлумачень та сприяють виробленню нового погляду на той чи інший літературний твір, ураховуючи гендерний контекст. Наприклад, те, як жінка чи чоловік зображуються авторами, що працюють з еротичною тематикою, якими гендерно маркованими елементами мовного рівня різняться такі твори.

Літературознавці не надто цікавляться еротичними аспектами в українській літературі, тому що почасти вони сприймаються як несерйозні явища. Можемо припустити, що недостатній інтерес до еротичних творів пояснюється ще й тим, що зображення сексуальних сцен письменниками тривалий час було заборонено попередніми культурними традиціями, радянською цензурою чи практиками мовного етикету.

Зважаючи на ці фактори, **актуальність** дипломної роботи зумовлена недостатньою вивченістю у вітчизняному літературознавстві гендерного аспекту творів з еротичними елементами. Адже тематика, пов'язана з інтимною сферою життя, дозволяє розкрити нові грані героя та твору в цілому.

Гендерна проблематика неодноразово ставала об'єктом наукової рефлексії, про що свідчать численні наукові праці як вітчизняних науковців (В. Агєєвої «Фемінізм», «Жіночий простір», Т. Гундорової «Femina Melancholica. Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської», С. Павличко «Гендер та ідентичність», Г. Улюри, С. Філоненко та ін.), так і зарубіжних дослідників (С. де Бовуар «Друга стать», В. Вулф «Власний простір», Р. Столлера «Стать і гендер», Дж. Батлер «Гендерна стурбованість»).

Поняття «маскулінність/фемінність», що є частиною гендерної теорії, розглядали такі вчені, як І. Кон, М. Кімел, Ш. Ортнер. Крім того, у сучасній

науці є низка праць, присвячених дослідженню мовної реалізації фемінності та маскулінності: «Мова й місце жінки» Р. Лакоффа, «Мовна репрезентація гендеру» Н. Курилович, «Мова та текст в аспекті гендерної лінгвістики» В. Ковалю тощо.

Різноманітність творів з еротичними елементами зумовлює зростання зацікавленості науковців цією тематикою. Так, дослідженням еротичного дискурсу в українській літературі займалися Ірина Борисюк (категорія любові в поезії «вісімдесятників»), Марта Варикаша (erotичний дискурс у листах письменників першої половини ХХ ст.), Вікторія Завадська (erotизм колискових пісень), Леся Мудрак (erotична лірика), Оксана Пухонська (erotичний інтертекст) тощо. Кожна із зазначених дослідниць зверталась до окремого аспекту еротичного дискурсу, детально не зупиняючись на характеристиці його рис в історичній перспективі загалом. Сучасні літературознавці реінтерпретують творчість українських письменників з позицій гендерних студій, але художня проза Люби Клименко та Юрія Покальчука в цьому контексті залишається поза увагою науковців.

Теоретико-методологічну базу дослідження складають роботи М. М. Варикаші «Еротичний дискурс у щоденниках: метафори сексуальності», «Секс і кохання у літературі нон-фікшн: гендерний аспект»; У. В. Жорнокуй «Основні риси еротичного концепту в українській літературі: штрихи до проблеми», «Полюсність еротично-танатологічного концепту в українській літературі»; О. І. Горошко «Особливості чоловічої та жіночої вербальної поведінки (психолінгвістичний аналіз)», І. С. Кона «Чоловіки, які змінюються в мінливому світі».

Метою роботи аналіз специфіки гендерної репрезентації еротичного дискурсу в повісті Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри». Реалізація мети роботи передбачає вирішення таких завдань:

- визначити стрижневі поняття гендерної теорії та з'ясувати, як вони корелюють між собою;

- схарактеризувати гендерні стереотипи та їхню реалізацію у творах Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри».
- дослідити специфіку фемінного та маскулінного типів письма у творах Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри».
- окреслити гендерно марковані мовностилістичні засоби в мовленні персонажів у творах Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри».
- проаналізувати способи реалізації еротичного дискурсу в творах Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри».

Матеріалом дослідження є повість Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та повість Юрія Покальчука «Заборонені ігри».

Об'єкт дослідження – гендерний аспект в еротичних творах Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри».

Предмет дослідження становлять гендерні особливості реалізації еротичного дискурсу в творах Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри» на рівні образів персонажів, мотивів та мовлення авторів і героїв.

Теоретичне значення дослідження полягає у виявленні ключових особливостей гендерної інтерпретації художніх текстів еротичного дискурсу, опрацюванні методології наукового дослідження гендерного аспекту творів з елементами еротики у сучасній українській літературі.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження стануть у нагоді для розроблення курсів лекцій і спецкурсів з сучасної української літератури, теорії літератури, а також для підготовки курсових і дипломних робіт, тематика яких пов'язана з гендерним літературознавством.

Під час роботи над дослідженням були використані такі **методи**: герменевтичний метод для інтерпретації системи образів у творах Люби

Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри»; метод гендерної критики для аналізу гендерних стереотипів, ролей персонажів у літературних текстах; порівняльно-типологічний метод застосовуємо для аналізу маскулінного та фемінного типів письма у творах Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри».

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше для аналізу та порівняння способів реалізації еротичного дискурсу в сучасній українській прозі обрано твори Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри».

Окремі положення дипломної роботи та одержані узагальнення і висновки були оприлюднені на науковій конференції «Могилянські читання» (м. Миколаїв, 2019 р.). Результати дослідження частково були висвітлені в одноосібній статті «Жіночий еротичний дискурс у повісті Люби Клименко “Пор'ядна львівська пані”» вміщеній у молодіжному науковому журналі «Студентські наукові студії» (випуск 37 (81), 2020 р., с.112–116).

Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів – теоретичного та практичного, висновків та списку використаної літератури. Кожний розділ складається з підрозділів. Загальний обсяг роботи – 84 сторінки, із них 76 – основного тексту. Список використаних джерел містить 83 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, окреслено стан вивчення проблеми, сформульовано мету та основні завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет та матеріал дипломної роботи, розкрито наукову новизну, практичне та теоретичне значення, описано методологію дослідження. Надано відомості про апробацію результатів дослідження та структуру дипломної роботи.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади дослідження гендеру**» на основі вивчення та аналізу наукової літератури висвітлено основні

категорії, пов'язані з теорією гендеру, схарактеризовано поняття гендерних стереотипів та ролей, з'ясовано особливості мовлення автора та персонажів залежно від їхнього гендеру та виявлено відмінності реалізації еротичного дискурсу в прозі, написаній чоловіками та жінками.

У підрозділі 1.1. **«Стрижневі поняття гендерної теорії та їхня кореляція: гендер і стать, гендерна ідентичність, співвідношення понять чоловіче, жіноче / маскулінність, фемінність»** вказано причини появи гендерної теорії, пояснено відмінність між поняттями гендер і стать, чоловіче та жіноче, маскулінність та фемінність, наголошено на гендерній ідентичності авторів художніх творів та на тому, як вона впливає на їхнє письмо.

У підрозділі 1.2. **«Гендерні стереотипи та ролі у суспільстві»** досліджено питання гендерних стереотипів, наголошено на несталості таких уявлень, їхній залежності від часу та соціальних умов. Перераховано відмінності, характерні для маскулінності та фемінності, розглянуто основні види гендерних стереотипів та наведено приклади з сучасної української літератури. Вказано на шаблонні зображення чоловіків та жінок у художній творчості вітчизняних письменників, зокрема акцентована увага на зовнішності та рисах характеру героїв.

У підрозділі 1.3. **«Гендерні особливості мовлення персонажів і мови автора у художньому творі»** виявлено, що гендер людини впливає на її комунікативну поведінку. Окреслено різницю між жіночими, чоловічими (що ідентифікуються за біологічною статтю автора), фемінними, маскулініними (визначаються за соціокультурною статтю) та феміністичними (написані з контрпозиції – проти патріархального канону) текстами. Зазначено, що будь-який художній твір містить і фемінний, і маскуліний складники. Зауважено відмінності між мовою автора та мовою персонажів. Виявлено характерні ознаки в мовленні письменників і героїв літературних творів.

У підрозділі 1.4. **«Особливості реалізації еротичного дискурсу в творчості авторів-чоловіків та авторів-жінок»** подано різноманітні трактування поняття «еротика». Означено сучасних вітчизняних авторів, що

працюють з інтимною тематикою. Наголошено на різновекторності еротичного дискурсу в українській літературі та окреслено риси еротичного концепту в творчості письменників і письменниць.

У другому розділі **«Особливості реалізації еротичного дискурсу в повісті Люби Клименко “Пор’ядна львівська пані” та повісті Юрія Покальчука “Заборонені ігри”»** проаналізовано образи головних та другорядних персонажів творів, виділено спільні та відмінні мотиви, з’ясовано способи реалізації еротичного дискурсу та окреслено гендерно марковані мовностилістичні засоби в мовленні персонажів.

У підрозділі 2.1. **«Характеристика образів персонажів»** виявлено, що головні героїні обох творів мають стереотипно жіночий фах. Зовнішність жінок у творі Люби Клименко зображається стереотипно привабливою. Першопланові персонажі-чоловіки у творах виконують стандартну чоловічу роботу. У творі «Заборонені ігри» навіть негативний персонаж займається типово маскулінним видом роботи. На противагу цьому, у повісті «Пор’ядна львівська пані» авторка наділяє другорядного героя творчим ремеслом, що критично сприймається не тільки жінками, але й чоловіками. Чоловіки в обох творах мають шаблонні соматичні ознаки. Стереотипна маскулінна зовнішність асоціюється з позитивними рисами героїв і навпаки, особливо це стосується повісті Люби Клименко, адже у повісті «Заборонені ігри» автор не пов’язує особливості характеру персонажа з його зовнішніми даними. Герої відповідають більшості стандартних критеріїв фемінності та маскулінності. Однак, деякі стереотипи, що існують у художній літературі, в цих творах скоріше долаються, ніж підтверджуються. В першу чергу, це стосується упереджень щодо красивих жінок.

У процесі аналізу творів було виявлено відмінності у зображенні персонажів своєї та протилежної статі чоловіком-автором і жінкою-авторкою. Жінки у творі Юрія Покальчука відображаються дещо критично, він переконаний, що їхня головна мета полягає у завоюванні чоловіків. Люба у повісті «Заборонені ігри» описує чоловіків із недовірою, вона впевнена, що

вони легко можуть зрадити й образити. Люба Клименко при відтворенні образів чоловіків і жінок орієнтується на вигляд персонажів, адже часто риси зовнішності є проєкцією характеру героїв.

У підрозділі 2.2. **«Основні мотиви в системі художньої оповіді»** з'ясовано, що обидва твори мають спільні мотиви, однак вони по-різному реалізуються. В обох творах є мотив самопожертви. Наприклад, Люба з повісті «Заборонені ігри» ризикує всім заради коханої людини, а Пенелопа жертвує своєю молодістю та кар'єрою через відсутність іншого вибору. Ще одним яскравим мотивом є мотив ревнощів. У досліджуваних творах чоловіки ревнують навіть жінок, із якими в них немає жодних романтичних стосунків чи почуттів. У них спрацьовує почуття власності. А в жінок це почуття проявляється лише стосовно тих, до кого є симпатія. Моральне та фізичне насилля чоловіків та незадоволеність у сексі жінок провокує героїнь обох творів на невірність. Принципово відрізняється реакція чоловіків на зраду жінок. У творі Юрія Покальчука герой проявляє агресію, а в повісті Люби Клименко залишається байдужим, що вказує на зображення чоловіка як індиферентної істоти з апатичним сприйняттям дійсності. З мотиву зради впливає мотив розпаду сім'ї. В обох випадках подружжя вже давно не кохає один одного, але має спільних дітей та продовжує жити разом. Стосунки Люби та Миколи закінчуються тоді, коли жінка дізнається, що вагітна. Розрив супроводжується ревнощами та помстою чоловіка. У випадку Ярослава та Пенелопи руйнування їхньої родини відбувається без особливих втрат. Повість має щасливий фінал. Кожен із подружжя знаходить собі нову пару. Автори наголошують на впливі еротичних фантазій та комплексів на якість інтимного життя.

У підрозділі 2.3. **«Способи реалізації еротичного дискурсу»** досліджено, що еротичний дискурс у повісті «Пор'ядна львівська пані» реалізується через усе різноманіття відчуттів персонажів, а в повісті «Заборонені ігри» письменник не акцентує увагу на значенні смакових і слухових відчуттів при зображенні еротичних моментів. Для передання інтимних сцен автори

використовують категорії, далекі від фізіологічних аспектів: релігія, мистецтво, міфологія та природа. Текст повісті «Заборонені ігри» підтверджує думку про те, що представниці слабкої статі у творах чоловіків часто виступають умовою для самоідентифікації, для пошуку сенсу існування. Наприклад, Люба допомагає Васильку позбутися прокляття. Чоловіки в творі чітко розділять секс і кохання. Попри те, що Василько знає, що їх із Любою пов'язує кохання, хлопець є яскравим прикладом того, що чоловіки залюбки вихваляються своїми сексуальними подвигами, засвідчуючи своє становище з позиції володіння тілом жінки. Героїня повісті «Пор'ядна львівська пані» Кася демонструє незалежність від чоловіків. Вона може бути вередливою у виборі коханого, може легко покинути того, до кого має почуття. Жінки у повісті не соромляться відверто говорити про тіло та сексуальність. Героїні не соромляться зізнаватися у своїх бажаннях.

Розповідь про еротичні моменти в творі Юрія Покальчука ведеться і від імені Василька, і від імені Люби, тож існують певні відмінності в описах. В описі статевого акту жінкою акцентовано увагу не на відчуттях самої жінки, а на тому, як вона сприймає чоловіка. Опис сексу Васильком характеризується агресивністю та грубістю. Автор акцентує на бажанні чоловіка володіти тілом жінки. Оповідь Пенелопи про інтимні стосунки у творі Люби Клименко відзначається детальністю опису з використанням великої кількості художніх засобів та з орієнтацією на відчуття жінки.

У підрозділі 2.4. **«Мовно-стилістичні особливості творів Люби Клименко “Пор'ядна львівська пані” та Ю. Покальчука “Заборонені ігри”»** простежено, що жінки та чоловіки по-різному сприймають ті чи інші поняття, тому свідомий вибір мовних засобів відрізняється залежно від статі людини. Автори обох творів надають більшу кількість висловлювань персонажам своєї статі.

На мовному рівні елементами еротичного дискурсу в повісті «Пор'ядна львівська пані» стають евфемізми на позначення статевих органів. Юрій Покальчук теж використовує такі вислови, проте у меншій кількості, ніж

нецензурну лексику. Показово, що у творі «Заборонені ігри» відсутні евфемізми та традиційні назви на позначення жіночих статевих органів. Це може свідчити про те, що письменник більшою мірою акцентує увагу саме на відчуттях та задоволенні персонажа-чоловіка. Для змалювання представників протилежної статі автори часто вдаються до лайливої лексики. Головна відмінність еротичної прози Юрія Покальчука від прози Люби Клименко полягає в активному використанні обсценізмів.

Для мовлення обох авторів є характерними вживання оцінних прикметників при описі персонажів. Герої повісті «Пор'ядна львівська пані» активно застосовують питальні та окличні речення; конструкції, що виражають ввічливість; форми, що означають невпевненість; займенники і частки «не» і «ні». Юрій Покальчук користується коротшими реченнями, а Люба Клименко – довшими. Письменник при описі еротичних сцен часто вживає речення, де відсутні будь-які розділові знаки, окрім трьох крапок. Автор використовує такий знак пунктуації для демонстрації хвилювання та сильних емоцій під час спогадів про статеве життя. Обидва автори активно користуються художніми засобами: метафори, порівняння, паралелізми, епітети на позначення персонажа та його відчуттів, гумор та іронія.

У **Висновках** підсумовано результати дослідження. З'ясовано, що еротичний дискурс рівнозначно реалізується у творчості як письменників, так і письменниць. Проте відрізняються способи його реалізації. Наприклад, для жіночого еротичного дискурсу є характерним: пошук власної тілесності, відверта розповідь про сексуальність, незалежність жіночої суб'єктивності від чоловічої думки. Еротичний концепт у творах, написаних чоловіками, має такі особливості: жінка виступає умовою для самовизначення чоловіка, у описах простежується чітка різниця між коханням і сексом, персонажі сильної статі залюбки розповідають про інтимні досягнення.

Під час аналізу специфіки гендерної репрезентації еротичного дискурсу в повісті Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри» було досліджено, що опис статевих стосунків жінки та

чоловіка, як сфери найінтимнішого, значною мірою відрізняється один від одного саме через різне його сприйняття особами різної статі. Загальновідомо, що одні й ті ж події передаються на нейронному рівні зовсім по-різному представниками різних гендерів, що частково відображається в літературній творчості. Аналіз специфіки гендерної репрезентації еротичного дискурсу в повісті Люби Клименко «Пор'ядна львівська пані» та Юрія Покальчука «Заборонені ігри» підтверджує цю думку.

АНОТАЦІЯ

Воробель А. А. Еротична проза в сучасній українській літературі: гендерний аспект. – Миколаїв, 2020.

У дипломній роботі акцентовано увагу на тому, як з'явилась гендерна теорія, окреслено різницю між поняттями гендер і стать, дано визначення та зазначено, як корелюють між собою категорії «чоловіче» та «жіноче», «фемінність» і «маскулінність». Досліджено питання гендерних стереотипів, відмічено умови їх появи та прийняття. Вказано на шаблонні зображення чоловіків та жінок, зокрема зовнішність та риси характеру. Враховуючи специфіку дослідження, було виявлено гендерні особливості мовлення персонажів та мови автора в художньому творі на лексичному та синтаксичному рівнях мовної структури. Означено сучасних українських авторів, що працюють з інтимною тематикою, подано риси еротичного дискурсу в прозі, написаній чоловіками та жінками.

У процесі аналізу еротичної прози Люби Клименко та Юрія Покальчука у гендерному аспекті було проаналізовано образи головних та другорядних персонажів обох творів. Виявлено, що герої відповідають більшості стандартних критеріїв фемінності та маскулінності. Схарактеризовано особливості зображення авторами персонажів своєї та протилежної статі. Визначено, що обидва твори мають спільні мотиви. Зазначено, що автори наголошують на впливі еротичних фантазій та комплексів на якість інтимного життя. З'ясовано, що еротичний дискурс в обох творах реалізується через

відчуття персонажів. Для зображення еротичних елементів автори обох творів вдаються до релігії, мистецтва, міфології та природи. І Юрій Покальчук, і Люба Клименко активно користуються художніми засобами (метафори, порівняння, паралелізми, епітети на позначення персонажа та його відчуттів, гумор та іронія).

Ключові слова: еротичний дискурс, гендер, стать, стереотип, фемінність, маскуліність, жіноче, чоловіче.

SUMMARY

Vorobel Alisa. Erotic prose in the modern Ukrainian literature: the gender aspect. – Mykolaiv, 2020.

The diploma thesis focuses on how gender theory emerged, outlines the difference between the concepts of gender and sex, defines and describes how the categories "masculine" and "feminine", "femininity" and "masculinity" are correlated. The issue of gender stereotypes was investigated, the conditions of their appearance and adoption were noted. The stereotypical images of men and women, including looks and character traits were pointed. Taking into account the specificity of the study, gender peculiarities of speech of the characters and the language of the author in the artistic work were revealed at the lexical and syntactic levels of the language structure. Contemporary Ukrainian authors working with intimate subjects are identified, erotic discourse features in prose written by men and women are presented.

In the process of analyzing the erotic prose of Liuba Klymenko and Yurii Pokalchuk in the gender aspects, the main and secondary characters of both stories were analyzed. It were found that the characters correspond to most standard criteria of femininity and masculinity. Character features of the image of the characters of their own and opposite sex are characterized. It is determined that both works have common motives. It is noted that the authors focus on the role of sexual education. They emphasize the influence of erotic fantasies and complexes on the quality of intimate life. It is found that the erotic discourse in both works is realized through the

feelings of the characters. In order to depict the erotic elements, the authors of both works resort to religion, art, mythology and nature. Both Yurii Pokalchuk and Liuba Klymenko actively use artistic means (metaphors, comparisons, parallelisms, epithets to denote the character and his/her feelings, humor and irony).

Keywords: erotic discourse, gender, sex, stereotype, femininity, masculinity, female, male.